

Розділ 2

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Міжнародне право. Господарське право, господарсько- процесуальне право

Проблемні ситуації реалізації господарської правосуб'єктності унітарними приватним підприємствами та шляхи їх подолання

В.А. Січевлюк
кандидат юридичних
наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових
дисциплін,
ВНЗ «Університет
економіки та права
«КРОК»

І.Ф. Сельський
магістрант юридичного
факультету,
ВНЗ «Університет
економіки та права
«КРОК»

У статті розкриваються актуальні проблеми реалізації унітарними приватними підприємствами своєї господарської правосуб'єктності, а також запропоновані законодавчі нововведення для усунення окреслених прогалин.

В статье раскрываются актуальные проблемы реализации унитарными частными предприятиями своей хозяйственной правосубъектности, а также предложены законодательные нововведения для устранения исследуемых проблем.

The article explores the current problems concerning the realization of economic legal-subjectivity by unitary private enterprises as well as are proposed the legal innovations to solve the investigating issues.

Ключові слова: господарська правосуб'єктність, господарська компетенція, господарська деліктоздатність, приватне підприємство.

Постановка проблеми

У статті досліджуються проблемні аспекти реалізації господарської правосуб'єктності унітарних приватних підприємств з точки зору адекватності стану її сучасного законодавчого регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню сутності, структури, формування та питань реалізації господарської правосуб'єктності господарських організацій присвячено достатньо велику

кількість наукових праць. Вони неодноразово були предметом дослідження відомих фахівців з господарського права, зокрема С. Грудницької, В. Щербини, О. Безбабіної та інших.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Залишаються невирішеними питання щодо виявлення та усунення існуючих прогалин чинного законодавства у сфері реалізації господарської правосуб'єктності, належної, зокрема, унітарним приватним підприємствам, оскільки фокус уваги більшості вчених зміщений на користь дослідження проблематики загального рівня стосовно господарської правосуб'єктності юридичних осіб (господарських організацій) як основної групи сучасних суб'єктів господарювання.

Формулювання цілей статті

Метою цього дослідження є аналіз проблемних аспектів реалізації господарської правосуб'єктності унітарними приватними підприємствами. Для досягнення зазначеної мети було поставлено відповідні завдання:

- зафіксувати прийнятне розуміння загальної сутності та структури господарської правосуб'єктності;
- окреслити процес реалізації господарської правосуб'єктності унітарними приватними підприємствами;
- проаналізувати проблемні аспекти реалізації господарської правосуб'єктності унітарними приватними підприємствами;
- запропонувати відповідні законодавчі нововведення для усунення виявлених проблемних аспектів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Відповідно до ст. 42 Конституції України «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом» [1]. Головною ознакою, що характеризує правовий статус суб'єкта підприємницької діяльності, рівно як і будь-якого суб'єкта господарського права взагалі, є його господарська правосуб'єктність.

Для з'ясування сутності господарської правосуб'єктності вагоме значення має той факт, що обсягові прав і обов'язків суб'єктів господарського права притаманний динамічний характер, який, у свою чергу, залежить від мети та завдань діяльності, а також кількості та характеру господарських зв'язків, у яких перебуває суб'єкт (поточні права та обов'язки), у зв'язку з чим для адекватної характеристики господарської правосуб'єктності недостатньо лише категорії «господарська компетенція». Деякі дослідники зазначають, що в поточних правах і обов'язках замикається коло пізнання правосуб'єктності індивідів і колективів – приватної та публічної; у результаті аналізу протиріч і конфліктів, що виявляються в них, відкриваються потреби в удосконаленні правового регулювання на черговому витку збалансування приватних і публічних інтересів [2, с. 67].

У процесі дослідження доктринальних підходів до визначення структури господарської правосуб'єктності має місце неоднозначність і спірність різних наукових точок зору на вказаний предмет. З урахуванням особливостей господарсько-правових відносин, а також тому, що суб'єкт господарського права завжди є правоздатним і дієздатним (адже економіка та право вимагають від нього як звичайного явища бути дієздатним у плані формування, виявлення та втілення волі), у науці господарського права набула підтримки позиція В.С. Щербини стосовно того, що категорія «правосуб'єктність» традиційно розкривається через «праводієздатність»; остання в науці господарського права отримує вираз у понятті «компетенція», а саме як господарська компетенція [3, с. 11].

Господарську компетенцію, дійсно, слід розглядати як основний структурний елемент господарської правосуб'єктності. Вона являє собою сукупність тих прав та обов'язків, які безпосередньо закріплені за учасником господарських відносин. На наш погляд, у структурі господарської правосуб'єктності поряд із господарською компетенцією слід окремо виділяти

господарську деліктоздатність – передбачену законодавством та/чи договором можливість покладання на суб'єкта господарського права та/або застосування суб'єктом господарського права заходів господарсько-правової відповідальності. Зокрема, до суб'єктів господарювання можуть застосовуватися такі господарські санкції, як відшкодування збитків, господарські санкції у вигляді грошової суми, а також оперативно-господарські санкції [4, с. 68].

Доцільно підкреслити, що господарська правосуб'єктність – це реальне, а не абстрактне поняття, яке має не статичний, а динамічний характер. Це означає, що підприємець, зокрема, унітарне приватне підприємство, на певному етапі може й не бути здатним до участі в тих чи інших виробничо-господарських правовідносинах, і тільки згодом набуває відповідної компетенції. Так, здатність мати та реалізувати права й обов'язки суб'єкта господарювання виникає з моменту державної реєстрації підприємства як юридичної особи. Однак часто має місце обмеження господарської правосуб'єктності (йдеться, зокрема, про ліцензування, патентування, квотування). Динамічний характер господарської правосуб'єктності також виявляється в тому, що її поточний обсяг визначається на момент вступу в правовідносини. Так, здатність бути стороною того чи іншого господарського договору (господарсько-договірні правосуб'єктність) втілюється у відповідний конкретно-правовий статус на момент укладення такого договору. Передумови актуалізації такої правосуб'єктності поділяються на основні (наявність яких потрібна під час укладання більшості господарських договорів) і додаткові (наявність яких потрібна під час укладання окремих різновидів господарських договорів).

Господарською правосуб'єктністю наділені різні суб'єкти господарського права, такі як суб'єкти господарювання (включаючи унітарні приватні підприємства), органи державної влади, громадяни та

інші суб'єкти. Абстрактна господарська правосуб'єктність як обов'язковий атрибут суб'єкта господарювання виникає після його державної реєстрації (у порядку, визначеному законом, що впливає зі змісту ч.1 ст. 58 ГК України). При цьому умовою набуття фізичною особою господарської правосуб'єктності підприємця є її повна цивільна дієздатність (п. 3 ст. 35 ЦК України) [5].

Фізичні особи – підприємці реалізують господарську компетенцію безпосередньо, а юридичні особи, які є суб'єктами господарського права – здійснюють її через систему їх органів управління [6, с. 40].

У цьому зв'язку слід вказати на прогалину чинного законодавства в частині відсутності в ньому процедур, які гарантували б постійну наявність у суб'єкта господарського права, зокрема, в унітарного приватного підприємства, дієздатної системи органів управління. Можуть виникати ситуації, у яких правосуб'єктність підприємства не знаходить засобів для свого внутрішнього формування та, відповідно, для наступної реалізації в зовнішніх відносинах.

Так, у разі смерті засновника унітарного приватного підприємства, який одночасно займав посаду його директора (що нерідко буває на практиці), система органів управління такого підприємства зникає, хоча саме підприємство, як юридична особа та як суб'єкт господарського права продовжує існувати. Бездіяльний стан такої юридичної особи буде тривати достатньо довго – до вступу спадкоємців (якщо вони є) у володіння спадковим майном, що в цій ситуації означатиме набуття ними прав засновника підприємства та відновлення, таким чином, можливості призначити нового директора.

Однак постає питання, що робити, якщо спадкоємців немає? Як подолати такий бездіяльний стан навіть тоді, якщо є спадкоємці? Адже в описаному вище випадку юридична особа буде доволі тривалий час позбавлена органів управління, тобто внутрішніх джерел формування волі.

Пропонуємо подолати цю прогалину за-

конодавчим нововведенням, а саме внести доповнення до ст. 113 ГК України [7], у якому передбачити, що в статуті унітарного приватного підприємства (у разі, якщо його керівник одночасно є одноосібним засновником такого суб'єкта господарювання) повинна бути передбачена особа, що автоматично наділяється повноваженнями керівника (одноосібного виконавчого органу або керівника колегіального виконавчого органу) у разі смерті, або ж визнання судом безвісної відсутності чи недієздатності фізичної особи, яка суміщала статуси керівника та засновника такого суб'єкта господарювання. Тимчасовий керівник зобов'язується діяти в інтересах найкращого управління унітарним приватним підприємством до моменту прийняття спадщини спадкоємцями.

Якщо ж у фізичної особи, яка суміщала статуси керівника та засновника унітарного приватного підприємства, немає спадкоємців, то, очевидно, є відсутньою необхідність в існуванні такої юридичної особи, адже вона де-факто є недієздатною. Тому доцільно у ст. 113 ГК України також передбачити, що в разі смерті, безвісної відсутності або недієздатності керівника унітарного приватного підприємства, який одночасно був одноосібним засновником суб'єкта господарювання, та за умови відсутності у останнього спадкоємців, державний реєстратор звертається до суду з позовом про скасування державної реєстрації зазначеного суб'єкта господарювання через шість місяців з дня оголошення керівника (засновника) померлим, безвісно відсутнім або недієздатним. Ліквідація підприємства здійснюється арбітражним керуючим, призначеним господарським судом за правилами визначення ліквідаторів, встановленими Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [8].

Шестимісячний термін пропонуємо встановити для того, щоб не порушити права на спадщину можливих спадкоємців, які можуть затриматися з поданням заяв про вступ у спадщину.

Однак такого роду процедура не повинна застосовуватися в разі, якщо територіальна громада за місцем знаходження приватного підприємства звернеться до державного реєстратора із заявою про вступ у володіння безхазяйним майном (корпоративними правами унітарного приватного підприємства та належним останньому майном) і виконає для цього дії, передбачені відповідним законодавством України.

Висновки

Досліджуючи проблемні аспекти підтримання та реалізації господарської правосуб'єктності унітарними приватними підприємствами, ми дійшли таких загальних і конкретних висновків:

1. Господарська правосуб'єктність – це постійна та абстрактна властивість суб'єкта господарського права, за наявності якої останній може бути учасником господарських відносин та яка конкретизується в суб'єктивних статусних правах і обов'язках суб'єкта господарського права, а також у похідних від них поточних правах і обов'язках.

2. Господарські організації, включаючи унітарні приватні підприємства, які є суб'єктами господарського права, реалізують свою господарську правосуб'єктність через систему їх органів управління, а тому сталість наявності та роботи таких органів повинна бути надійно забезпечена законодавством.

3. У законодавстві є прогалини, які можуть призводити до блокування процедури реалізації господарської правосуб'єктності однієї з організаційних форм малого підприємництва, а саме унітарних приватних підприємств – у разі смерті або визнання судом недієздатним чи безвісно відсутнім засновника, який був одноосібним керівником такого підприємства.

4. Подолати наявну проблему можна законодавчими засобами, а саме – через доповнення змісту ст. 113 Господарського кодексу України.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Грудницька С. Господарська правосуб'єктність : проблеми визначення сутності та поняття / С. Грудницька // Підприємництво, господарство і право : Щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал. – 2008. – № 9. – С. 65-67.
3. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права : Монографія / В. С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.
4. Січевлюк В. А. Господарське право України. Навчальний посібник / В. А. Січевлюк. – К. : УІРФР, 2010. – 474 с.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – С. 356.
6. Безбабіна О. Поняття та правосуб'єктність юридичних осіб як суб'єктів підприємницької діяльності / О. Безбабіна // Юридичний журнал. – 2006. – № 9. – С. 40-42.
7. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18-22. – С. 144.
8. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – С. 440.